

USKRSNUĆE ISUSOVO

PRED FORUMOM MODERNE KRITIKE

USKRSNUĆE Isusovo je temelj, na kojem počiva kršćanstvo¹. Uskolebati tu činjenicu, ispodmaknuti mu ovu solidnu bazu značilo bi srušiti i uništiti Crkvu, koja je na njoj sazidana. »Ako Krist nije uskrsnuo, bez temelja je... propovijedanje naše, a bez temelja i vjera vaša«, pisao je 25 godina nakon smrti Isusove sv. Pavao Korinćanima. XIX stoljeća nakon toga, na internacionalnom kongresu za Povijest religija u Bruxellesu 1923. mogao je reći francuski racionalista Maurice Goguel: »Kršćani svih vremena ratificirali su ovaj sud i gledali u uskrsnuću Isusovu jedan od najbitnijih temelja njihove vjere. Historijska kritika sa svoje strane potvrđuje to mnijenje i pokazuje, da se na temelju vjerovanja u uskrsnuće podigla zgrada kršćanstva.«² Protivnici kršćanstva to dobro osjećaju. Zato upinju sve sile, kako bi maknuli kamen, koji je anđeo odvalio s groba, i opet zatvorili pukotinu, što prazna zijeva i glasno govori: »Nema ovdje onoga, koga tražite. Ustao je!« Teorija se niže za teorijom, pokušaj dolazi za pokušajem, ali sve uzalud. Poput babilonskog tornja, pred kojim su se pomrsili jezici kritičara, strši činjenica Uskrsnuća Isusova još danas usred uzrujane i nesuvisle vike mirno i veličanstveno u vis i prkosi najžešćim navalama kritike.

Pogledamo li ukratko i mirno objektivno stanje stvari, moći ćemo s potpunom sigurnošću ustvrditi, da će tako ostati i nadalje.

Svjedočanstvo Pavla iz Tarsa.

Isus Krist se nije rodio u kakvom udaljenom, mračnom i nepoznatom kutiću zemlje; on nije došao na svijet u prehistorijsko doba, gdje povijest tek s mukom može da u legendi pronađe po koju sigurnu činjenicu ili historijsko lice. Palestina prvog vijeka,

¹ U nizu apologetskih predavanja, koje je kongregacija »Academica maior« u Zagrebu prigodom svoje dvadeset i pete godišnjice priredila za širi krug svojih prijatelja, bilo je predviđeno i ovo o Uskrsnuću Isusovu. Mislimo, da ćemo ugoditi čitateljima »Života«, ako ga u nešto promijenjenom obliku priopćimo. Pri izradivanju ovog predavanja služio sam se najviše velikim znanstvenim djelom francuskog Isusovca Leonce de Grandmaisona: *Jésus Christ: Sa personne, son message, ses preuves*. Djelo je izašlo u dva sveska nakon smrti piščeve 1928. godine. Već g. 1929. doživjelo je 11. izdanje, koje je bilo meni pri ruci.

² Por.: de Grandmaison, l. c. II. 369.

»Život« 1931. (XII) Br.4.

njezin milieu, zamršeni politički režim, idejna strujanja i različiti utjecaji, kojima je bila izložena, sve je to povjesnički prilično točno poznato. Neposredna okolina Palestine bila je sastavni dio antikne civilizacije u doba, kad se ona najsajjnije razvila, te nam ostavila o sebi najbolje i najtočnije podatke.

Rođen za vladanja cara Augusta, umro za Tiberija, Isus je savremenik Filona (židovskog filozofa), Tita Livija i filozofa Seneke. Da je Virgilije poživio, mogao ga je vidjeti svojim očima. Neron, Josip Flavije, Plutarh, Tacit pripadaju generaciji, koja dolazi neposredno iza Isusa.

Mnogi drugi, koji su nerazdruživo povezani s počecima kršćanstva, poznati su nam iz svjetske historije: Veliki svećenici Ana i Kaifa; učitelj sv. Pavla, rabin Gamaliel (stariji); Herod Veliki, njegov sin Herod Antipa, unuk Herod Agripa, Poncije Pilat i njegovi nasljednici u službi upravitelja, Gallion, brat Seneke, a prokonzul Ahaje i t. d.

Golemi i temeljiti znanstveni rad zadnjih pet decenija izbri-
sao je zauvijek između smrti Isusove i sigurnih historijskih podataka o njemu razmak od jednog stoljeća, što su ga neki sebi u prilog umetali; ili pō stoljeća, kojega traže druge teorije. 25 godina nakon vremena, u koje — prema svim povjesnim kritičarima — pada smrt historijske ličnosti Isusa Nazarenca — spisi, koji su nesumnjivo autentični, listovi Pavla iz Tarza, govore u prvom redu o njegovom životu i smrti i njegovom slavnom Uskrsnuću³.

O događaju, koji nas ovdje zanima, piše sv. Pavao neofitima⁴ u Korint u prvoj poslanici Korinćanima u XV. poglavlju (1.—20 retka):

»Ali vam dajem na znanje, braćo, evanđelje, koje vam propovijedah, koje i primiste, u kome i stojite, kojim se i spasavate, ako držite, kako sam vam propovijedao, osim ako uzalud vjerovaste. Jer vam najprije predadoh, što i primih, da je Krist umro za grijeha naše po Pismima; i da je pokopan i da je uskrsnuo treći dan po Pismima; i da se javio Keći, potom dvanaestorici. A potom ga vidješe jednom više od pet stotina braće zajedno, od kojih većina živi do dan danas, a neki usnuše. A potom se javi Jakobu, onda svima apostolima, a poslije svih javi se i meni, kao nedonoščetu.

Ili dakle ja, ili oni, tako propovijedamo, i tako vjerovaste. Ali ako se Krist propovijeda, da je uskrsnuo od mrtvih, kako govore neki među vama, da nema uskrsnuća od mrtvih. A ako nema uskrsnuća od mrtvih, to nije ni Krist uskrsnuo, bez temelja je dakle propovijedanje naše, a bez temelja i vjera vaša. Tada bismo se našli kao lažni svjedoci Božji, što svjedočimo protiv Boga, da je uskrsio Krista, kojega nije uskrsio, ako baš mrtvi ne ustaju. Jer ako mrtvi ne ustaju, ni Krist nije uskrsnuo, uzalud je vjera vaša, još ste u grijesima svojim. Dakle i oni, koji usnuše u Hristu, izgiboše. Ako se samo u ovom životu uzdamo u Krista, bijedniji smo od svoju ljudi. A sada je Krist uskrsnuo od mrtvih, prvenac od onih koji su umrli.»

³ Vidi: de Grandmaison, l. c. I. 3 sq.

Pred ovim tekstom, koji je i bez komentara dosta jasan, našao se već Fr. Strauss u velikoj neprilici. Njegova autentičnost, veli on, »je neosporiva, pisan je oko g. 59. po Kr., dakle ni 30 godina poslije uskrsnuća. Prema tomu moramo držati, da su mnogi članovi prve kršćanske zajednice, koji su bili još na životu, kad je poslanica pisana, a među njima apostoli, bili uvjereni, da su imali ukazanja uskrsloga Krista.« Zabuna današnjih sljedbenika Straussovih pred ovim tako jasnim i kategoričkim tvrdnjama sv. Pavla još je kudikamo veća. Poslanice Pavlove — kao i ostale novozavjetne knjige — prošle su međutim pravu vatru kušnje, i iz nje izašle neoštećene i neprispodobivo svjetlije⁴.

Vodilo bi nas predaleko pokazivati, kako znanost pomoću vanjskih kriterija kao što su: svjedočanstvo tadašnje Crkve, napose crkvenih otaca i velikih pisaca prvih kršćanskih vjekova (Justin, Irenej, Tertulijan, Origen), ostalih pisanih dokumenata onog vremena i brojnih rukopisa, i na temelju nutarnjih kriterija (po jeziku, stilu, čitavom načinu prikazivanja, do u sitnice vjernom crtanju vjerskih, društvenih i kulturnih prilika) može nesumnjivo utvrditi autentičnost i historičnost nekog spisa. Mi se možemo zadovoljiti s onim, što — uočivši sve rezultate najnovijih istraživanja

⁴ Povijest te kušnje je vrlo zanimiva. Negdje u polovici prošloga vijeka je proučavanjem kršćanske starine izašla na glas tkz. Tübingška škola pod vodstvom Hegelijanca Brune Baura. Ona je sa suverenom sigurnošću stavila postanak većine novozavjetnih knjiga negdje u II. stoljeću po Isusu, a sv. Pavlu je pripisivala samo četiri velike poslanice. Tako je tražila njezina apriorna koncepcija o postanku kršćanstva. Većina učenika Baurovih brzo je ipak uvidjela neodrživost tih pozicija te polako uzmicala natrag u prvi vijek. Drugi opet tkz. »holandska škola«, koju i racionalisti zovu »skeptičkom, hiperkričkom, pseudokričkom ili antikričkom«, povukli su u svom radikalizmu krajnje konsekvencije iz načela Tübingške škole, te zanijekali autentičnost svih Pavlovihi poslanica. No upravo ovaj radikalizam pokazao je ad oculos svu apsurdnost racionalističkih metoda i prouzrokovao odlučni preokret u pravcu katoličke tradicije. Danas svi uvaženiji kritičari — a pri tom mislim poglavito racionaliste od najliberalnijih do umjerenih konservativnih — priznaju potpunu autentičnost Pavlovihi poslanica — izuzev onu Hebrejima i dvije pastirske poslanice. Da se lakše shvati značenje pojedinihi tekstova, dobro je imati pred očima datume nekih važnijih događaja za postanak kršćanstva. Da se ujedno vidi, ukoliko pri tom još vlada neka nesigurnost, navest ćemo ovdje dvije kronologije, koje imaju podjednako pristaša među stručnjacima. Jedna je od uvaženog katoličkog poznavaoa sv. Pavla, francuskog Isusovca F. Prat, a druga od francuskog moderniste i apostate Alf. Loisy:

	Prat	Loisy
Muka i smrt Isusova	29 ili 30 g	29 g
Obraćenje Pavlovo	36 ili 34 g	31 g
Pavao u Antiohiji	42 g	33 g
Apostolski sabor u Jeruzolimu	49 ili 50 g	43 ili 44 g
Pavao prviput u Korintu	50 - 51 g	50 ili 52 g
Prva poslanica Korinćanima:	najranije 53 g., vjerojatnije 55 g.	

i sadanje stanje znanosti — o tom piše upravo radi svog mirnog, nepristranog prosuđivanja i kod protivnika vrlo uvaženi de Grandmaison: »Općenita autentičnost (Pavlovih poslanica) tako je očita, da bi bilo suvišno ponovno je dokazivati... Što se tiče velikih i najzreljih poslanica (Galaćanima, I. i II. Korinćanima, Rimljanima), koje su za povijest najvažnije, nema na svijetu dokumenta, koji bi bio solidnije utvrđen, bilo da promatramo svjedočanstvo starine o njem, bilo da se zaustavimo kod njegovog sadržaja. Sumnje, koje su protiv njih pokrenuli neki smušeni kritičari (quelques enfants perdus) holandske škole, nijesu mogli uskolebati nikoga, koji se i malo u stvar razumije, i jedan tako radikalni egzegeta kao što je A. Jülicher (Jülicherov Uvod u Novi Zavjet se smatra klasičnim kod protestanata!) vidi u tom fantaziranju neki, uostalom neopasni, napadaj kritičkog delirija.« (l. c. I. 21.)

Ovu samosvjesnu sigurnost kritike lakše ćemo razumjeti, ako se sjetimo, da u Poslanicama Pavlovim dolazi do izražaja jedna od najjačih ličnosti, što su ikada postojale. I, kako pravo reče francuski modernista Paul Sabatier, nikad se nije potpunije obistinila ona glasovita: *Le style c'est l'homme* — stil odaje čovjeka, nego upravo u Pavla. Jezik Pavlov je živa slika njega samoga⁵. Svaka fraza njegovih listova nosi neprevarljivi trag njegove otvorene, bogate i strastvene naravi. Tko ga je jednom upoznao, ne može se kod tako originalne ličnosti više prevariti. Tako će dobri poznavalac Pavlovih spisa pročitavši i navedeno mjesto iz poslanice Korinćanima moći s izvjesnošću zaključiti: to može biti samo Pavao, to je njegov naglasak.

O tom dakle ne može biti nikakve razborite sumnje; u navedenom tekstu imamo mi ljudi XX. vijeka pred svojim očima autentične izjave Pavla iz Tarza. Što one kažu? Svjedočanstvo Pavlovo je to vrednije, jer se on zapravo dotiče nuzgredno Uskrsnuća Isusova. Među neofitima u Korintu nisu naime postojala razmimoilaženja i sumnje, što se samog Kristovog uskrsnuća tiče. Nego je radi filozofskih nazora ovim Grcima bilo vrlo teško prihvatiti opće uskrsnuće tjelesa. Sv. Pavao zato u prvom redu hoće da im jasno pokaže nutarnji savez, nužnu vezu u ovoj propoziciji: Ako je Krist uskrsnuo, opće uskrsnuće tjelesa je moguće; iz uskrsnuća Kristova nužno slijedi mogućnost uskrsnuća tjelesa uopće; vjerovati jedno, znači vjerovati i drugo. Samu činjenicu uskrsnuća Kristova su Korinćani prihvatili, kad je Pavao g. 51. bio kod njih — i u toj vjeri su ustrajali. No spoznaje, da iz pretpostavke (Uskrsnuće Isusovo) logički nužno slijedi istina, koja se njihovom filozofskom mentalitetu čini nemoguća (opće uskrsnuće tjelesa) — moglo je uskolebati i vjeru u samo Uskrsnuće Isusovo. Zato Pavao — kao u zagrada — dodaje: a da je Krist uskrsnuo, o tom ne može posumnjati nijedan kršćanin, jer je to temelj svega vjerovanja njegovog; te-

⁵ cfr. F. Prat, S. Paul⁵ I. 24.

melj, koji uostalom počiva na neosporivim svjedočanstvima: to je najprije svjedočanstvo Petra, koji je Pavlu i ovdje kao i inače glavni autoritet; nadalje svjedoci su: zbor dvanaestorice; Jakov, revnitelj Zakona; svi »apostoli«; mnoštvo od 500 učenika, od kojih većina još živi, pa svaki lično može da razbije o tom i posljednje sumnje. I na koncu Pavao sam, koji je nekad progonio Crkvu Božju, i kojem se Isus ukazao. — Oni su svi vidjeli Uskrslog Krista, oni jamče za njegovo uskrsnuće, spremni za to život položiti. Lako je razumjeti, da Pavao spominje samo najmarkantnija svjedočanstva, i da mu nije bila nakana podati iscrpivu listu, U k a z a n j a I s u s o v i h.

U koje vrijeme nas dovodi svjedočanstvo Pavlovo? U retku trećem piše Pavao: »Jer sam vam najprije predao, što sam i sâm primio, naime: da je Krist umro za grijeha naše po Pismima — i da je pokopan i da je uskrsnuo treći dan po Pismima.« Ono dakle, što je Pavao 50. ili 51. g. propovijedao Korinćanima, to je i sam primio, najvjerojatnije kad je prigodom svog obraćenja (36. ili 34. g. prema F. Pratu, 31. g. prema Loisyu) primio prvu pouku u vjeri. Kako vrsni egzegete opazaju, čitav ovaj odsjek nosi jasno obilježje primitivne i ustaljene formule, kojom se pronosile od usta do usta osnovne istine naučanja apostolskog. To potvrđuje i redak (XV pg r. II) Ili dakle ja, ili oni (ostali apostoli) tako propovijedamo i tako vjerovaste.

Tako imamo u ovoj poslanici, kojoj je autentičnost izvan svake sumnje, koja je pisana posve sigurno u vremenu između 53 - 55 g. po Kristu, te je prema tomu najsolidniji historijski dokument, što ga uopće možemo željeti, koji je pisao ne tkogod nego jedna od najgenijalnijih ličnosti povijesti, ponajčvršći stup kršćanstva, veliki apostol naroda — Pavao iz Tarsa — posve autentičan izvještaj o stanju i vjerovanju prvih učenika Isusovih, živo i vjerno ogledalo nutarnosti prve kršć. zajednice; — ne nakon 100, 50 ili 20 godina po smrti Isusovoj — nego nakon 3 i manje godina po njegovoj smrti. On nam veli posve jasno: da su oni propovijedali i vjerovali, da je Isus Krist umro, da je bio pokopan — i da je treći dan uskrsnuo od mrtvih; i da je istina o njegovom uskrsnuću bila temelj, na kojem je počivalo njihovo vjerovanje, njihov život i njihove nade.

Sv. Pavao dovodi nas najpouzdanije i najbliže vremenu, kad su se odigravali čudesni evanđeoski događaji, te nam otvara pogled u srce najranije kršćanske zajednice. Ali on nije sam. »Da apostol Pavao nije prvi ovako isticao važnost smrti Isusove i stavio u pročelje njegovo uskrsnuće, nego da se u tom njegova ispovijed pokriva s onom prve zajednice — to ide među najsigurnije historijske činjenice: Ja vam najprije predadoh, što i sâm primih t. j. da je Krist umro za grijeha naše... i da je uskrsnuo treći dan.«

° Harnack, Das Wesen des Christentums 97.

Svjedočanstvo sv. evanđelja.

Neovisno o sv. Pavlu dovode nas naša četiri kanonska evanđelja i Djela apostolska do istog sigurnog zaključka. Evanđelja i Djela ap. imaju sličnu prošlost kao poslanice sv. Pavla.

David Fried. Strauss datira ih (1835): najranije u 150 g.

Ch. Baur « « 1847 Mt 130 — Mc Lc 150

Ernest Renan 1877 Mt 84 Mc 76 Lc 94

Ad. von Harnack 1911 Mt c. 70. Mc 65 Lc (c) 67

A nedavno preminuli Harnack, najglasoviti protestantski teolog savremene Njemačke, smatra, da zajedničko pisano vrelo Mc Mt Lk potječe iz 50 godina po Kr. Definitivna redakcija njihova ipak je kasnije dovršena nego I. poslanica Korinćanima. Što se tiče povjesničke vrijednosti tih knjiga, značajne su riječi Harnackove u već spomenutom djelu: »Pred šezdeset godina mislio je D. F. Strauss, da je uništio gotovo svu povjesničku vrijednost prvih triju evanđelja... napornom povjesničkom i kritičkom istraživanju dviju generacija uspjelo je, da im tu vrijednost povrati u velikoj mjeri... Sretnim slučajem, za koji treba da smo zahvalni povijesti, mi posjedujemo razne izvještaje iz tog doba... Posve izuzetni karakter evanđelja danas kritika općenito priznaje. Da u njima imamo u bitnom primitivnu tradiciju, to je neosporivo.« Što se tiče potpunosti i točnosti našeg današnjeg teksta, navest ću samo, što je već 1882. napisao najtemeljiti kritičar teksta u XIX vij. englez Hort podajući rezultate 25 godišnje ankete, koju je vodio sa svojim kolegom Westcott-om: » 7/8 teksta Novog Zavjeta je izvan diskusije. Zadnja 8a velikim dijelom se tiče: izmjena u poretku riječi i u varijantama bez značenja. Faktično su varijante, koje se tiču samog sadržaja minimalne i ne sačinjavaju ni tisući dio teksta.« Ogromni znanstveni rad minucioznog poređivanja brojnih manuskripta, što je odonda izvršen — ostavio je u glavnom ne-taknut ovaj sud.⁷ Izuzev zadnjih 11 redaka sv. Marka i 21. poglavlje sv. Ivana, tekstovi, što se odnose na naše pitanje, imaju iste garancije kao i ostalo evanđelje te prema tomu moraju zadovoljiti i najpedantnijeg kritika. Napose odlomci o Uskrsnuću odlikuju se tolikom neposrednošću, jednostavnošću i umjerenošću, pisani su s tolikim mirom i rezervom, da već u sebi nose utisnut pečat nesa-mo iskrenosti, o kojoj danas više nitko ne sumnja, nego i istinitosti onog, što pripovijedaju. To iskače osobito, ako ih poredimo s apokrifnim izvještajima o uskrsnuću.

Nekoji moderni kritičari, da uzmožnu a limine odbiti svjedočanstvo evanđelja, upravo se očajno hvataju ovog prigovora: Uzaludan posao, vele oni, spasavati povjesničku istinitost evanđelja, s obzirom na Uskrsnuće. Ona sama sebe tjeraju u laž brojnim kontradikcijama — kako o najvažnijim momentima, tako u detaljima. — Danas je dostatno pokazano, da su te kontradikcije samo prividne, a uistinu da ne postoje⁸. Što pako u detaljima vlada neka

⁷ de Grandmaison, l. c. I. 38.

⁸ cfr. Jacquier et Burchany, La Résurrection de Jésus - Christ 40 ssq.

različnost, to nije teško razumjeti, ako imamo na umu: 1° da se tu radi o dosta velikom broju događaja, koji su se zbili u raznim mjestima i pred raznim ljudima; 2° da je sama narav tih događaja tajinstvena i čudesna. Ako je dvadeset ljudi bilo svjedokom posve određenog događaja, pa ih pustimo, da svaki od njih napose ispriповjedi taj događaj, hoće li se njihovi izvještaji u svemu podudarati?⁹ Ne će li se fatalno u nekim detaljima razilaziti? I ne bi li bilo upravo ludo, zato en bloc zabaciti njihovu vjerodostojnost? A što onda, ako se radi o izvještajima, koji su definitivno redigirani više godina nakon samih događaja¹⁰?

Uostalom sva četiri evanđelja se potpuno slažu, u bitnim tvrdnjama, i to 1. da je Isus bez svake sumnje umro te bio pokopan 2. da je treći dan grob nađen prazan 3. da se Isus ukazao živ u tijelu svojim učenicima. — Iako je većina izvještaja, kako već spomenusmo, vanredno kratka i rezervirana, ipak razabiremo iz njih, kako Isusu polako uspije umiriti učenike, ohrabriti ih i čvrsto uvjeriti: da je to uistinu On — usto od mrtvih, kako im je bio prerekao, a da ga oni nisu razumjeli.

Zato smijemo neovisno o Pavlu na temelju samih evanđelja opravdano i sigurno ustvrditi: Najranija kršćanska zajednica, učenici Isusovi nepokolebivo i na način, koji nosi sve znakove nesaamiskrenosti nego i vjerodostojnosti svjedoče: da je njihov učitelj uistinu umro, bio pokopan i treći dan ustao od mrtvih i javio se živ.

I njima je kao i Pavlu Uskrsnuće Isusovo ugaoni kamen sveg vjerovanja: Djela apostolska, istotako autentična i historijski solidna kao ostali evanđeoski spisi, nam to potvrđuju. Svi govori u njima — govorio ih Petar, Ivan ili Pavao, bili oni upravljani članovima velikog vijeća ili neofitima prve Crkve, Židovima ili Grcima, novotarija željnim Atenjanima ili prosvijetljenom kralju Agripini, počinju s Uskrsnućem i s njim svršavaju. Rimski prokurator Festus, kad hoće da izvjesti, oko čega se tako žučljivo prepirao Pavao sa Židovima, veli: da se radi »o nekom Isusu, koji je umro, a Pavao tvrdi o njem da je živ.« Poslanice Petrove i Jakobove, knjiga Otkrivenja svetog Ivana ponavlja kao refrain, kao glanu temu naučavanja i sigurno jamstvo vječnog života — fakat Uskrsnuća.

Moderni svijet pred tajnom praznoga groba Kristova.

Kakav je stav današnjih bezvjeraca i racionalista prema ovim historijski utvrđenim činjenicama. Neke ćemo samo navesti, koji otvoreno i jasno izriču apriorizam, koji radi filozofskih nazora odbija i samu mogućnost Uskrsnuća. Tako Ed. Stapfer u

⁹ Interesantnih podataka daje za to iskustvena (eksperimentalna) psihologija.

¹⁰ Mi ovdje apstrahiramo od inspiracije, koja jednom dokazana, pogotovu pokazuje svu smiješnost gornjeg prigovora. Ali promatrajući evanđelja sasvim jednako kao i druge povijesne izvore, već slijedi vjerodostojnost svjedočanstva njihova o Uskrsnuću.

knjizi *La mort et la résurrection de Jesus Christ* (str. 26.) veli: »Danas, za modernog čovjeka, istinsko uskrsnuće, t. j. povratak k organskom životu tijela, koje bijaše uistinu mrtvo, jest nemogućnost svih nemogućnosti.« Englez H. Rashdall: »Oživljenje ili nenadano preobraženje uistinu mrtva tijela u nešto, što ne bi bilo ni čisto materijalno ni čisto duhovno, značilo bi povredu najsigurnijih zakona fizike, kemije i fiziologije. Da je svjedočanstvo povijesti pedeset puta jače nego što jest, svaku drugu hipotezu bismo prije prihvatili od ove¹¹.« Iste predrasude nalazimo kod Židova Klau- snera, profesora u Jeruzalemu: »Uistinu bilo bi neobično i gotovo čudo«, veli on »kad bi Isus... bio govorio da će umrijeti i uskrsnuti treći dan i kad bi onda doista bio ubijen i nakon tri dana ustao i javio se svojim učenicima¹².« Sve to odaje istu bolesnu psihu. Filozofski nazori na jednoj, a tobožnja dogma o stalnosti i nepovredivosti naravnih zakona na drugoj strani za ove »povjesničare« a priori isključuje mogućnost Uskrsnuća.

Neki umišljeni i naduti njemački filozof je doduše rekao: »To gore po činjenice, ako se ne slažu s mojim teorijama«; ali mudri Englez ima drugu poslovicu pa veli: *The facts are stubborn things* — činjenice su tvrdoglava stvorenja, i ne možeš ih se tako lako otresti. Tako i moderne filozofe uza svu vedrinu njihovih a-priornih nazora, kadikad zaboli glava od činjenica, o kojima smo govorili. Zato pokušavaju na sve moguće načine rastumačiti, kako je moglo doći do toga, da mnoštvo učenika Isusovih od prvog početka nepokolebivo vjeruje u njegovo Uskrsnuće.

Mimoilazimo tumačenja već odavno od svih napuštena kao n. pr. da Isus nije sasvim umro, i da je tijela Isusova za potresa nestalo u kojoj raspuklini; da su neki učenici ili čak sami Židovi ukrali njegovo tijelo, teoriju uskrsnuća Isusova u dušama apostola, i t. d. i t. d. Danas se više nitko ozbiljno ne laća ovakih rješenja.

Sve, sve — samo to ne!

Danas su najviše u modi dvije vrste pokušaja, da se izbjegne čudu, i naravno protumači vjera prvih učenika u Uskrsnuće. Najprije se s kakvoagod razloga eliminiraju nepoćudni tekstovi, i tako pojednostavi samovoljno historijski materijal. A preostatak onda tumače jedni pomoću subjektivnih vizija i halucinacija, kojih obično dopuštaju više — neki pače sedam; drugi to kušaju postići pomoću kakova časovitog dojma ili priviđanja, koji je učenicima sugerirao misao na Uskrsnuće; a ova u početku neodređena ideja razvila se polako i nesvjesno pod utjecajem sličnog vjerovanja u okolnim poganskim religijama i prema apologetskim potrebama do određenih i kategoričkih tvrdnja o Uskrsnuću. U detaljnom prikazivanju čitavog procesa se autori razilaze na sve strane; svaki

¹¹ Vidi: de Grandmaison, l. c. II. 371.

¹² Jesus von Nazareth, Berlin 1930., p. 412.

iznosi, što se njemu čini najvjerojatnije, a jedva se i dvojica slažu u svim potankostima, da se ispuni ona stara: Veritas una, error multiplex.

Najpoznatiji zastupnik prvog niza tumačenja, koja smo sveli na subjektivne vizije i halucinacije, je bez sumnje Ernest Renan (samo što noviji pisci traže više ponovnih halucinacija). Nesamo u djelu: *La vie de Jesus*, nego i u kasnijim spisima *Les Apotres* i *L'histoire du peuple d'Israel* vraća se taj otpadnik istom rješenju. Pobožne žene, a napose Marija Magdalena, imale su halucinaciju, koja je u srcima apostola uskrisila Krista. »Posve neznatna stvar«, veli on, »bila je dosta,... te si one počele utvarati, da je Isus uskrsnuo... bez sumnje bijaše to najveće čudo ljubavi. Ljubav bijaše jača od smrti, te je povratila ljubljenoj osobi život... I svijet počeo obožavati onoga, kojeg su one toliko ljubile¹³.« Za Renanom se očevidno poveo g. Wells u famoznoj historiji čovječanstva:

»Jevandjelje nam dirljivom jednostavnošću i nenadmašivim dostojanstvom priča kako je Isus uhapšen u vrtu u Getsimaniji, kako ga je Poncije Pilat, rimski carski namesnik, saslušao i osudio, kako su ga rimski vojnici išibali i ismejali i kako je razapet na krst na bregu Golgoti.

Revolucija se potpuno skrhalo...

Nije se moglo izbeći da prostodušni verni ne preuveličavaju jezivi užas ove tragedije i ne dadu joj izmišljene priče o nekim prirodnim poremećenjima, slične pričama, što su izmišljene da se što jače prikaže preobražaj u Gautami-noj duši. Tako nam pričaju da se na zemlju spustio neki veliki mrak i da se zavesa hrama razdrla na dvoje... Danas je već teško verovati da je priroda ovako besmisleno odgovorila na ove događaje... (str. 296a)

U dušama učenika bio je za neko vreme zavladao potpun mrak. Nu, ubrzo se kroz njine redove pronese neki šapat. Pojaviše se protivurečna pričanja o tome kako se Hristovo telo više ne nalazi u grobu u koji su ga bili položili. Ubrzo su stali da pričaju, čas jedan, čas drugi, kako su ga videli živa. Najzad se utešiše uverenjem da je ustao iz mrtvih, da se mnogima javio i da se vidljivo uspeo na nebo. Nađoše se i svedoci koji su izjavili da su ga stvarno i telesno videli kako se diže put neba... (str. 296b)

Prvi Nazareni, kako su nazivali u prvo vreme Isusove sledbenike... Svoju veru su osnivali na pričama, koje su ispričali o njegovu uskrsnuću, o njegovu čudotvornom vaznesenju i o objavljivanju njegova povratka na zemlju...« (str. 297)¹⁴

Svakomu, koji pozna povjesnička vrela, koja govore o Uskrsnuću, je jasno, da ovo znači odbaciti dokumente i s njima realnu povijest, i stvarati povijest po svojoj volji i fantazijama. Najprije je trebalo od mirnih i trijeznih, živčano zdravih i potpuno uravnoteženih galilejskih ribara, koji su usto bili potišteni, razočarani i očajni zbog žalosnog svršetka Isusova, učiniti grupu živčano

¹³ Vidi: de Grandmaison, l. c. 422.

¹⁴ Vels, *Istorija čovečanstva*, Beograd 1929. Onda razumijemo, zašto lozine novine toliko preporučuju tu »opće jasnu« povijest, koja je pisana prema pravilima romana, a nipošto kritičke povijesti.

rastrovanih, egzaltiranih i lakovjernih stvorenja, koja su u silnoj uzrujanosti napeto iščekivala čas, da na prvi šušanj u jedan glas poviču: Evo ga, ustao je! Zatim je trebalo posve zaboraviti ili iskriviti evanđeoske izvještaje o ukazanjima Isusovim. Inače kolega Renanov u sramotnoj apostaziji, francuski modernista Loisy dobro odgovara na sve ovake pokušaje: »Apostoli i sv. Pavao ne govore nikako o subjektivnim dojmovima; oni govore o objektivnoj prisutnosti Kristovoj, koja je postojala izvan njih te bila pristupačna i sjetilima, a ne o kakvoj idealnoj, a još puno manje umišljenoj prisutnosti... Premda je njegovo tijelo bilo nekako oduhovljeno po Uskrsnuću, učenici si ne predstavljaju Spasitelja kao čistog duha. Pred njima je živi Spasitelj, dosljedno s tijelom, koje je imao prije smrti¹⁵.« Dosta je pročitati evanđelja, da se osvjedočimo o istinitosti te replike. Samo strah od čuda mogao je zavesti te pisce, da sami stvaraju povijest, koja je u očitoj opreci sa sigurnim historijskim vrelima.

Drugi niz tumačenja, stoji na još slabijim nogama. Vrlo je značajna ona izjava Salomona Reinacha, ponajglavnijeg zastupnika te struje: »Postanak kršćanstva, veli on, moramo tražiti u svud raširenom vjerovanju u mračne misterije; pa i kad ne bismo imali nikakvih indicija, da učinimo tu hipotezu vjerojatnom, morali bismo je uza sve to prihvatiti, da tako bez svrhunaravnog utjecaja, rastumačimo razvitak religije¹⁶.« Dakle i opet »stat pro ratione voluntas.«

Iz svuda raširenog vjerovanja u Boga, koji umire i uskrsne, rodio se prema toj teoriji mit o uskrsnuću Kristovu. Razloga za tu tezu nema baš nikakvih. Dosta je izbliza pogledati mitologiju i pogansko vjerovanje o Ozirisu, Adonisu, Atisu i Dionizu, na što se ti autori pozivaju, da bude svakomu jasno, kako tu nema nikakve sličnosti, ni traga uskrsnuću u kršćanskom smislu. No da je kod pogana, takovo vjerovanje i postojalo, krug pravovjernih Židova, kakvi su bili Galilejci, bio je hermetički zatvoren i zaštićen od svake infiltracije poganstva.

Napokon je protivno svim psihološkim zakonima, a komparativna religija znanosti ne može navesti nijednog slučaja, gdje bi se i u najpovoljnijim prilikama razvilo tako brzo i skrenovano vjerovanje u neki mit. Zato su potrebna ne desetljeća nego stoljeća; a znamo posve sigurno, da učenici odmah nakon smrti Isusove vjeruju u njegovo Uskrsnuće.

Tako je fakat uskrsnuća, već sam za se i istrgnut iz njegovog općeg konteksta, u koji je uklopljen, povjesnički tako solidno zamčen, da odolijeva i najrazornijoj kritici i zaslužuje vjeru najopreznijeg kritičara.

¹⁵ Vidi: de Grandmaison, I. c. II. 424.

¹⁶ Vidi: de Grandmaison, II. 428.

Uskrsnuće kao zlatna karika u lancu događaja.

No da osjetimo svu moć dokaza, ne smijemo zaboraviti, da Uskrsnuće Isusovo nije kao komet, koji se iznenada pojavio na obzorju povijesti i zablješćio za tren naše oči i opet bez traga iščeznuo; a mi si sada taremo oči i zapitkujemo skeptički, je li to zbilja ili utvara. — Uskrsnuće Isusovo ima svoju prošlost i budućnost; pred njim ima događaja, koji ga nagoviještaju i, rekao bih, a priori čine vjerojatnim, a za njim dolaze događaji, koji još danas traju, i koji ga pretpostavljaju kao jedini dostatni uzrok.

Neoboriva je historijska činjenica, da je narod Izraelski vjekovima očekivao velikog izabranika Božjeg i Mesiju; istotako je nepobitna, povjesnički utvrđena istina, da je Isus Nazarenac — u kojem svi racionalisti gledaju najvećeg religioznog genija, najuzvišenji moralni značaj — sebe smatrao Mesijom i to potvrđivao čudesnim djelima. Kakvo čudo onda, da na koncu njegovog života nalazimo Uskrsnuće kao svečani Amen iza dovršene propovijedi; kao konačnu harmoniju nakon kratke prividne disonance; kao krunu dostojnu takvog života i djelovanja.

Istotako je — bez obzira na tekstove, na kojima smo podigli svoj dokaz — neoboriva historijska istina, da se poslije smrti Isusove dogodilo nešto, što je u apostolima proizvelo nesamo nepokolebivo uvjerenje, da je Krist uskrsnuo, nego ih i sasvim preobrazilo. Bili su kukavice, razočarani, malodušni i potišteni radi katastrofe, u kojoj potonu prestiž i život njihovog Učitelja, a s njim i njihove nade u bolju budućnost i zemaljsko mesijsko kraljevstvo. Vjera u Uskrsnuće stvorila je od njih smione lavove, koji neustrašivo daju krv i život za Raspetoga Mesiju. Između malog stada, koje se na prvi udar razbjeglo i posakrivalo, demoralizovano i uplašeno — i između opet skupljene, kompaktne i osvajalačke grupe, koja sačinjava jezgru prve kršćanske zajednice, nije samo kakvogod promjena, nego pravo preobraženje i preporod, koji stvori od slabića heroje. Otada ima k r š ć a n a, kojima je život Krist, a smrt dobitak. A tajna moć, koja je to proizvela? Ona se krije u riječima: Surrexit Christus vere! Samo istinito uskrsnuće, a nikakva iluzija ili halucinacija mogla je to proizvesti. Ne kakvogod vjera ni kakvogod svjedočanstvo nego vjera, koja je proizvela heroje, podigla Crkvu i obnovila svijet; svjedočanstvo zapečaćeno krvlju i mučeničkom smrću zaslužuje, da njezine tvrdnje uzmemo ozbiljno i prihvatimo. I bezbožnik može da svjedoči kadikad za istinu. »Ništa nije trajno osim istine«, veli Renan. »Sve što istini služi, ostaje... Naprotiv se ono, što je lažno, sroza. Laž ne može biti temeljem ničega, naprotiv zgrada, sazdana na istini, je od čelika i diže se neprestano.«

Učenik Bergsonov i njegov nasljednik na Sorbonni, Eduard Lewy, koji je prebolio tešku modernističku krizu, ali ipak ostao vjeran Crkvi, sa svoje strane primjećuje: iluzija, ako je iskrena.

može za kratko vrijeme povezati energije, stvoriti heroje i proizvesti divne plodove — ali nikad trajno; ona ne može odoljeti razornoj snazi vremena i kušnji povjesničkih peripetija; konačni rezultat je uvijek neuspjeh, koji otkrije početnu zabludu.¹⁷ Tko vjeruje, da u svemiru vlada razum i red; da istina i laž nisu jedno te isto, i da se dosljedno po plodovima raspoznaje stablo, tomu su te tvrdnje jasne.

Naš konačni zaključak zgodno izražavaju riječi najznatnijeg protestantskog stručnjaka u proučavanju sv. Pisma, Eduarda Reussa, koji je u potpunoj neovisnosti od crkvenog autoriteta sav život posvetio proučavanju ovih pitanja. »Što se tiče temeljnog događaja t. j. uskrsnuća samoga«, veli on, »mora znanost konstatovati, da apostoli u tom pogledu nisu nikad i nigdje pokazali ni najmanje sumnje i ni najmanjeg kolebanja. Apologetika pako može si danas prištedjeti trud, da ozbiljno pretresa izvjesna tumačenja, koja su nekad izmišljali, da izbjegnu čudu, kao n. pr.: mogućnost obične letargije, od koje bi se Isus bio malo pomalo probudio; ili da su sve to udesile vođe neke tajne stranke, da tako pripomognu do pobjede učenicima; ili hipoteza, da su učenici promišljeno raširili lažne vijesti i slično, sve jednako romantično i nevjerojatno. Povijest i psihologija, fiziologija i dobar ukus obračunali su s tim već davno. Pokušaj, da se svede sve na obični mit, razbija se o kratkoću vremena, što postoji između događaja samog i prvog propovijedanja; utjecati se utvarama i subjektivnim vizijama nemoguće je, imamo li pred očima univerzalnost i čvrstoću uvjerenja u križu prve Crkve. I kad nijedno naše evanđelje ne bi za svoje tvrdnje imalo garancije neposrednog očevice, preostaje svjedočanstvo Pavlovo, koji očevidno reproducira tvrdnje onih ličnosti, koje navodi. Mi možemo opet i opet priznati, da nam je mnogo toga u toj povijesti neshvatljivo; da nam nikad ne će poći za rukom, da si jasno predočimo narav i način egzistencije Uskrsloga Isusa; da naš razum stane uvijek, kad pokuša stvoriti si jasnu ideju i srediti elemente raznih izvještaja: još bi uvijek ostala ova neosporiva činjenica, (pred kojom ne možemo zatvoriti oči!) da je Crkva, koja postoji više od 18 stoljeća, građena na tom temelju, da je ona dakle njegov vječno živi svjedok, i da je ona zapravo, koja je s Kristom izašla iz groba, gdje bi inače s njim najvjerojatnije ostala zakopana zauvijek¹⁸.*

Uistinu Crkva katolička, koju neprekinuta tradicija veže s apostolima, s XIX vijekova svoje slavne prošlosti i svijetlom sadašnjosti još danas među nama kao neposredni očevidac svjedoči i jamči za istinitost Uskrsnuća Kristova. Upirući pogled u nju, može i čovjek XX. vijeka, ako je dobre volje, da razumno ponovi s prvim kršćanima: Credo. Vjerujem. Surrexit Dominus vere et apparuit Petro. Usta Gospodin uistinu i javi se Petru.* (Lc. 24, 34.)

L. Kozelj D. I.

¹⁷ de Grandmaison, l. c. II. 407. 408.

¹⁸ Vidi: de Grandmaison, l. c. II. 408.